

Миодраг Лемајић
Београд

ОБАВЕШТАЈНО БЕЗБЕДНОСНЕ СЛУЖБЕ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ - механизми контроле -

Сажетак

Предмет ове анализе су врсте, облици и механизми институционалне контроле и надзора над радом обавештајно безбедносних служби Републике Хрватске, које су се у пери оду од 1991. до 2011. године развијале у истој равни са доградњом организације и делокругом рада обавештајно безбедносних установа у Хрватској. Анализом су обухваћене обавештајно безбедносне службе у Хрватској од доласка Хрватске демократске заједнице на власт у бившој Социјалистичкој Републици Хрватској у пролеће 1990. године, односно једностраног проглашења независности Републике Хрватске 1991. године и распада бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Кључна година за завршни део анализе је ступање Републике Хрватске у НАТО априла 2008. године односно хомогенизација поставке обавештајно безбедносне заједнице са стандардима Северноатлантског пакта. Може се констатовати да је главно обележје рефрми које су се одвијале последње две деценије припрема Хрватске за чланство у НАТО и процес ЕУ интеграција (условљавања) те да су, уједно, наведене организације суштински покретачи рефрме сектора безбедности. Током наведеног периода, хрватске обавештајно безбедносне службе пролазиле су кроз више етапа (1991, 1993, 1995, 1997, 2002, 2006) током којих су неколико пута реконструисане и дограђиване. Паралелно са реформама које су, политичким одлукама владајућих естаблишмента Републике Хрватске, спровођене над

обавештајно безбедносном заједницом, постепено су се развијале политичка и цивилна контрола, као и стручна координација ове заједнице. Развој овог подсектора, све је више био условљаван приближавањем европским интеграцијама и евроатланским стандардима. Због тога је адекватна пажња усмерена на сагледавање како досадашњих праваца развоја, тако и савремених искустава Републике Хрватске у организацији и деловању обавештајно-безбедносних институција, као темеља њене обавештајне заједнице, али и система националне безбедности у целини.

Кључне речи: Република Хрватска, политички систем, обавештајно-безбедносна заједница, институционална контрола, правци развоја.

ИНСТИТУЦИОНАЛНА КОНТРОЛА ОД СЕЦЕСИЈЕ ИЗ СФРЈ ДО КРАЈА ДЕВЕДЕСЕТИХ

Настанак обавештајне заједнице Републике Хрватске у легислативно-организационом смислу започиње доношењем „Закона о унутарњим пословима“ и других закона у периоду од 1989. до 1991. године, којима је Служба државне сигурности Социјалистичке Републике Хрватске преформирана у Службу за заштиту уставног поретка („Народне новине“, бр. 55/89; 18/90, бр. 53/91). Том реформом и званично је укинута некадашња Друга Управа Службе државне сигурности, која је деловала на пословима праћења међународног тероризма и југословенске непријатељске емиграције, мада је она у пракси и пре тога престала да функционише.

Познато је, наиме, да је Република Хрватска створена под патронатом и уз велику асистенцију немачког и аустријско-мађарског фактора и уз максимално учешће и помоћ усташке емиграције. Због тога и не изненађује чињеница да је формирање Службе за заштиту уставног поретка извршено под директним патронатом Немачке обавештајне службе. У основи исто важи и за тада тек формирану Сигурносно-информативну службу, која је номинално била институција ресора одбране са претежно дефанзивним задацима, али је у пракси функционисала и као спољна, офанзивна обавештајна институција („Сигурносно информативна служба за иноземство“).

Према томе, безбедносно-обавештајни систем Хрватске од једностраног проглашења независности Републике Хрватске, 25. јуна 1991. године (а и пре тога, од доласка Хрватске демократске

заједнице на власт у бившој Социјалистичкој Републици Хрватској у пролеће 1990. године), па до марта 1993. године, у основи су чиниле *Сигурносно-информативна служба Министарства одбране Републике Хрватске* и *Служба за заштиту уставног поретка Министарства унутарњих послова Републике Хрватске*.

До 1998. године у обавештајну заједницу ушле су још две службе које су се бавиле обавештајно безбедносним пословима, и то: *Обавештајна управа Главног стожера Оружаних снага Републике Хрватске* и *Хрватска извештајна служба*. Поред њих, у саставу Заједнице се налазила и *Управа за међународну војну сарадњу Министарства одбране Републике Хрватске*, али она није била класична обавештајна служба, јер је до података од интереса за Хрватску долазила кроз контакте дипломатског нивоа, као и кроз размену у оквиру своје надлежности.

Координацију и стручни надзор над овим службама вршио је *Уред за заштиту уставног поретка*, са седиштем у Загребу. Овај Уред је основан 1991. године одлуком Председника Републике Хрватске, а био је непосредно потчињен кабинету Председника Републике. Најзад, Уред за заштиту уставног поретка био је и организационо лоциран у просторијама Уреда Председника Републике. Уред за заштиту уставног поретка је престао с радом током 1993. године када је новом одлуком Председника Републике основан *Уред за националну сигурност* (УНС), који је у законски оквир стављен доношењем Закона о Уреду за националну сигурност из 1995. године¹⁾. Циљеве и задатке обавештајне заједнице одређивали су Стожерни одбор националне сигурности и Координацијски одбор обавештајне заједнице.

Стожерни одбор националне сигурности (СОНС) је имао задатке да усмерава и усклађује рад државних министарстава у обављању послова националне безбедности. Наведено тело је утврђивало циљеве и задатке те одобравало планове активности обавештајне заједнице. Седницама Одбора, је председавао руководиоца Уреда за националну сигурност (УНС) а чланови Одбора су заменик руководиоца Уреда за националну сигурност, руководиоца Хрватске извештајне службе и министри државних министарстава. Заседањима Одбора су активно присуствовали и саветници

1) За период стварања Хрватске 1991. године карактеристично је "преузимање" скраћеница из времена Независне Државе Хрватске. Тако, на пример, УНС је био скраћеница за Усташку надзорну службу.

Председника Републике за националну безбедност и за унутрашњу политику.

Координацијски одбор обавештајне заједнице (КООЗ) представљао је оперативно тело које је било одговорно за реализацију задатака добијених од Стожерног одбора националне сигурности. Основни задатак Координацијског одбора обавештајне заједнице је био да координира рад свих служби у извршавању добијених задатака.

Седницама Координацијског одбора обавештајне заједнице, председавао је руководиоца Хрватске извештајне службе. Поред њега, чланови су били заменик руководиоца Хрватске извештајне службе, руководиоца Службе за заштиту уставног поретка (који је по функцији био помоћник Министра унутрашњих послова), затим помоћник Министра одбране за безбедност, начелници службе СИС и Обавештајне управе Главног стожера оружаних снага Републике Хрватске као и начелник Управе за међународну војну сарадњу Министарства одбране. У случају да се расправљало о питањима из њихове надлежности, председавајући Координацијског одбора обавештајне заједнице је био овлашћен да на седнице позове и представнике Националне средишњице електронског извиђања, Обавештајне академије, Финансијске полиције, Управе Хрватске царине, Криминалистичке полиције и Војне полиције.

Као оперативно координирајуће тело, Координацијски одбор обавештајне заједнице се између осталог бавио и израдом годишњих планове рада обавештајне заједнице; израдом планова заједничких оперативних акција; усклађивањем рада појединих служби унутар обавештајне заједнице, анализом и оценом битнијих оперативних акција; усклађивањем правилника о применама средстава и метода рада служби; обуци припадника појединих служби и опремању служби оперативно-техничким средствима. Један од, можда, најважнијих задатака Координацијског одбора обавештајне заједнице је био решавање спорних случајева питања надлежности и делокруга рада појединих служби, што је евидентни проблем у многим земљама.

Најзад, контролу законитости деловања свих служби обавља Саборски одбор за унутарњу политику и националну сигурност коме је руководиоца УНС подносио извештај најмање једанпут годишње. Упркос томе, сматрано је да над обавештајном заједницом Републике Хрватске није било праве уставне контроле, због чега се

у многим елементима испољавала као политичка полиција у најнегативнијем смислу тог појма.²⁾

РЕФОРМА ОБАВЕШТАЈНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И НАДЗОР У ПЕРИОДУ 1998-2002. ГОДИНЕ

Од чина сепаратистичког иступа Хрватске из СФРЈ, све чланице обавештајне заједнице Републике Хрватске, биле су задужене да коришћењем посебних средстава и метода, у иностранству и земљи прикупљају податке од интереса за националну безбедност Хрватске. Приоритет рада свих органа безбедности Републике Хрватске су представљали Срби без обзира на чињеницу где се територијално налазили и то како унутар Хрватске, тако и било где у окружењу. Поље рада читаве обавештајне заједнице су одређивала и координирала два државна тела, и то: *Стожерни одбор националне сигурности* и *Координацијски одбор обавештајне заједнице*.

Прикупљене обавештајне податке из области политике, економије, борбе против тероризма и организованог криминала, као и податке који се односе на заштиту важних личности и објеката у земљи и иностранству, као и прикупљене контраобавештајне податке, Обавештајна заједница је након њихове процене достављала Председнику државе, председнику Владе и министрима државних министарстава.

Сигурносно-извештајна служба је формирана у оквиру Министарства одбране са надлежностима за планирање, организацију и реализацију војних контра-обавештајних послова, као и послова физичке заштите ресорног министарства. У оквиру реализације контраобавештајних и других безбедносних послова, Сигурносно информативна служба је штитила јединице и установе хрватске војске, као и ресорно министарство. Служба је била под надзором и руководством Министарства одбране, а одређене субординирајуће односе имала је и са Главним стожером Хрватске војске. Службом је руководио заповедник Сигурносно информативне службе, као помоћник Министра одбране за сигурност одговоран председнику Републике и директору Уреда за националну сигурност, па тек онда ресорном министру. У надлежности Сигурносно информативне службе су били хрватски војни аташеи, а путем примене

2) Anžič A., "Varnostne službe Republike Hrvaške in problem parlamentarnega nadzora nad njimi", *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav*, no. 8 /1995, pp. 108, 111.

метода сарадње са обавештајним органима и установама Северноатлантског пакта вршила је размену обавештајних података. Уредбе и акте о раду Сигурносно информативне службе доносио је министар одбране, а контролу рада службе вршила су тела овлашћена посебним прописима.

Одељења ове службе деловала су у оквиру сва три вида хрватске војске, при командама оперативних зона су били одсеци, а у оперативним јединицама оружаних снага за контраобавештајне послове обавештајни официри. Од октобра 1997. године Сигурносно информативна служба је установила у својој структури одељења за операције, истраге криминалних активности, контраобавештајне и безбедносне послове на нивоу централе службе. Сигурносно информативна служба није имала законско овлашћење за поступање према цивилним лицима - држављанима Републике Хрватске, осим у случају ратних операција, када је одлуком Министра одбране рад могао бити проширен и на цивилна лица на ратном подручју.

Обавештајна управа Главног стожеџи Оружаних снага Републике Хрватске (позната и као Пета управа) је основана 1991. године, као војна обавештајна служба, задужена за обавештајну координацију обавештајних органа сва три вида хрватске војске, као и пружање стратегијске обавештајне подршке Главном стожеџу оружаних снага. Бавила се прикупљањем стратегијских и оперативних обавештајних сазнања о оружаним снагама суседних земаља и других држава које могу војнички угрозити националну безбедност и интегритет Републике Хрватске. Као обавештајна управа Главног стожеџера имала је четири одељења: 1) аналитичко одељење; 2) одељење за прикупљање обавештајних података; 3) одељење за извиђање и електронски обавештајни рад (ЕЛИНТ); и 4) одељење за безбедност електронских комуникација и примену електронских контрамера.

Служба за заштиту уставног поретка (СЗУП) формирана је у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Хрват-

ске.³⁾ Наиме, два месеца по отцепљењу Хрватске из СФРЈ, Хрватски Сабор доноси Закон о унутарњим пословима,⁴⁾ којим престаје да важи „Закон о органима унутрашњих послова“ из 1988. године. Самим тим престаје да постоји и Служба државне сигурности, уместо које се формира Служба за заштиту уставног поретка. Сагласно томе, Служба за заштиту уставног поретка је представљала класичну службу безбедности и политичку полицију, која је наставила праксу рада бивше Службе државне сигурности, посебно у време отцепљења бивше СР Хрватске од СФРЈ и стицања независности Републике Хрватске. Надзор над законитошћу рада Службе за заштиту уставног поретка вршио је *Одбор за унутрашњу политику и националну безбедност* Заступничког дома хрватског Сабора.

Служба за заштиту уставног поретка је у највећој мери задржала организацију бивше Службе државне сигурности чије седиште је било у Загребу. Унутрашњу организацију чинила су четири проблемска сектора: (а) сектор за *оперативне послове*, са одељењима за противтероризам и контраобавештајне послове; (б) сектор за *аналитичке и извештајне послове*, организован у одељења за аналитичке, извештајне послове, и за документацију; (в) сектор за *оперативно-техничке послове*, организован у одељења за електронске комуникације, специјалну технику, и информатику; и (г) *сектор за унутрашњу заштиту и правне послове*, задужен за контраобавештајну заштиту објеката и службеника Службе за заштиту уставног поретка, унутрашњу контролу, физичку заштиту лица и објеката државних и политичких лидера Хрватске, оперативних провера, и др.

Оснивање *Уреда за националну сигурност* током марта 1993. године, иако без законске регулативе, сматра се нуклеусом обавештајне заједнице у Хрватској - која је подигнута на искуствима и уз помоћ западних земаља, а нарочито немачке и америчке обавештајне заједнице.⁵⁾ Уред за националну сигурност (УНС) је у тре-

3) Поред СЗУП и редовне полиције, у саставу МУП-а Хрватске, нашао се и до тада фактички нелегални Збор народне гарде, који је на тај начин легализован у оружаним дејствима на територији Републике Хрватске. Одређени куриозитет у односу на Збор народне гарде је био тај да је чланом 26. Закона о унутарњим пословима било регулисано да Јединицама Збора народне гарде (ЗНГ) командује Министарство одбране. Увођењем ЗНГ у МУП Хрватске, извршена је легализација, до тада, практично добровољачке паравојне формације.

4) Види: *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 29 од 17.6.1991. Закон о унутарњим пословима заведен под ознаком Класа: 200-01/91-04/02.

5) Упореди: Жунец О., Домишљановић Д., *Обавештајно-сигурносне службе Републике Хрватске*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2000, стр. 102- 119.

нутку оснивања, било државно извршно тело чији су задаци били усклађивање, усмеравање и надзор тела државне управе који обављају послове националне безбедности. Иако се, без сумње ради о једној од најосетљивијих институција државне управе, Уред за националну сигурност је у законски оквир стављен тек нешто више од две године касније, односно јуна 1995. године, доношењем Закона о Уреду за националну сигурност.

Уред је, према Закону о Уреду за националну сигурност, конкретно био задужен за: усклађивање рада државних министарстава у обављању послова националне безбедности; усмеравање и надзор рада обавештајних и контраобавештајних служби; обједињавање, рашчлањавање и процена обавештајних података и извештаја потребних за обављање уставних овлашћења Председника Републике и Владе Републике Хрватске, као и за контраобавештајну заштиту и непосредно обезбеђење Председника Републике, Хрватског државног сабора, Владе Републике Хрватске и објеката које они користе⁶⁾.

Поред наведених, стручне послове у Уреду су извршавале и Национална служба електроничког извиђања (НСЕИ), као и Обавештајна академија. На основу доступних чињеница, може се констатовати да је читав организација Уреда била директно везана за Председника Републике, који је челног човека постављао директно својом Уредбом а остале руководиоце уз формални предлог руководиоца Уреда.

Извршавање наведених задатака, Уред за националну сигурност је вршио кроз следеће организационе јединице које су се налазиле у његовом саставу: Хрватска извештајна служба; Надзорна служба; Стожер осигурања; Национална служба електроничког извиђања и Обавештајна академија У ширем смислу посматрано, чланице обавештајно-безбедносне заједнице Хрватске су биле и Управа за обавештајно-аналитичку делатност Министарства обране и Седма управа Министарства вањских послова Републике Хрватске.

Хрватска извештајна служба је била централна и фактички најзначајнија служба Уреда за националну безбедност. Централа Хрватске извештајне службе налазила се у Загребу, на челу службе је био директор (равнатељ), који је уједно био и заменик ди-

6) Види: *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 35 од 06.06.1995. Закон о уреду за националну сигурност заведен под ознаком Класа: 200-01/94-01/05, од 17.05.1995. године

ректора Уреда за националну сигурност. Као спољна обавештајна служба, ХИС је имала задатке да оперативним радом у иностранству прикупља обавештајне податке од интереса за Републику Хрватску, обједињава, анализира и доставља обавештајне податке и извештаје Председнику Републике, руководиоцу Уреда за националну сигурност, председнику Владе као и одређеним министрима у Влади Хрватске. Њена активност на територији Републике Хрватске је законски била ограничена на активности које су искључиво биле усмерене према странцима и то у сарадњи са другим службама (првенствено Службом за заштиту уставног поретка). Хрватска извештајна служба је била организована у четири дирекције и то за:

1. аналитички рад;
2. операције;
3. научно-технолошки рад; и
4. административне и логистичке послове.

Примењивала је све савремене обавештајне методе, првенствено агентурни метод и метод прикупљања обавештајних сазнања из отворених извора. За своју делатност није имала полицијска овлашћења. Била је овлашћена за сарадњу са страним обавештајним службама, као и за усмеравање и координацију рада служби читаве обавештајне заједнице Републике Хрватске. Надзор над радом Службе, од стране извршне власти, је вршио председник Републике, док је надзор над законитошћу рада био поверен Заступничком дому хрватског Сабора, односно *Одбору за унутрашњу политику и националну сигурност* Заступничког дома.

Надзорна служба у оквиру Уреда за националну сигурност је представљала суштински унутрашњу контролу која је требала да врши надзор над уставности и законитости рада обавештајних служби - чланица обавештајне заједнице Републике Хрватске, као и других унутрашњих јединица Уреда. Надзорна служба је подносила извештаје руководиоцу Уреда као и надлежном министру у влади.

Стожер осигурања, заправо није био служба, иако су пред њим били комплексни задаци заштите врха државе и објеката. Радило се суштински о координативном телу које је вршило надзор и које је усмеравало рад неколико служби које су обављале послове обезбеђења и заштите штићених личности и објеката. Стожер

осигурања је предлагао циљеве, стратегију и планове заштите важних личности које су боравиле у посети Републици Хрватској, Председника Републике, Председника Хрватског државног сабора, Председника Владе Републике Хрватске и других штићених особа као и објеката које они користе.

Национална служба електроничког извиђања (НСЕИ) је била стручна служба Уреда за националну сигурност, која је функционално повезана са тзв. Средишњицом електроничког извиђања Главног стожера оружаних снага Републике Хрватске (ГС ОС РХ). У суштини ради се о служби за електронско извиђање, односно служби која се бавила прикупљањем обавештајних података пресретањем и прислушкивањем електронских комуникација противника⁷⁾. Служба је поред тога координирала, усмеравала и надзирала електронско извиђање свих врста сигнала изван граница РХ. Слично Хрватској извјештајној служби, њена активност унутар земље је такође, официјелно, била лимитирана. Наиме, унутар граница Републике Хрватске, према позитивним прописима, Национална служба електроничког извиђања је имала право да врши прислушкивање комуникација само у случајевима радио-извиђања диверзантско-терористичких веза и неодобрених сигнала обавештајне намене (тзв. агентурне везе). Служба је поред наведених активности, била и носилац свих послова везаних за криптографију у органима државне власти.

Обавјештајна академија је била замишљена као наставна и истраживачка установа Уреда за националну сигурност, чији је био задатак обука и образовање кадрова за потребе обавештајних служби Републике Хрватске. Иако је официјелно формирана Законом о Уреду за националну сигурност, Обавјештајна академија Уреда за националну сигурност је почела је са радом тек у октобру 1998. године када је примила прве полазнике.

Управа за обавјештајно-аналитичку делатност Министарства обране, је представљала аналитичку војну обавештајну уста-

7) Иако је термин "противник" уобичајен у обавештајној делатности и означава све државе према којима нека служба предузима одређене - специфичне мере, у овом случају се противником у првом реду сматрају припадници српског народа и то како у тадашњој Републици Српској Крајини, и Републици Српској, тако и у Републици Србији. Доказ за ово су снимци разговора високих државних функционера Републике Српске, Републике Српске Крајине и Републике Србије који су изнети на суђењу Слободану Милошевићу бившем председнику Савезне Републике Југославије пред Међународним судом за ратне злочине у Хагу.

нову, а деловала је почев од септембра 1997. године, под надзором Помоћника Министра одбране за обавештајно-аналитичку делатност.

Седма управа Министарства вањских послова Републике Хрватске⁸⁾. Делокруг рада и организација ове ресорне службе је био углавном у домену комуникацијске безбедности, контраобавештајне и безбедносне (физичко-техничке) заштите дипломатско-конзуларних објеката Министарства вањских (односно иностраних) послова у иностранству.

ПРИПРЕМЕ ЗА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ РЕФОРМЕ СЛУЖБИ (2002-2006. ГОДИНА)

После смрти председника Фрање Туђмана и победе опозиционе коалиције на изборима, стекли су се услови за обимну реконструкцију обавештајне заједнице, делимично и због бројних неправилности и злоупотреба у раду појединих служби које су у међувремену откривене. Током 2002. године заједница је суштински трансформисана, а са њом и целокупни обавештајно-безбедносни систем Републике Хрватске.

Наиме, Служба за заштиту уставног поретка је, из Министарства унутрашњих послова, издвојена у самосталну аутономно-централну контраобавештајну службу под називом Протубавештајна агенција (ПОА), која је за свој рад непосредно одговорна премијеру и председнику Републике, док је Уред за националну сигурност трансформисан у Вијеће за националну сигурност, у оквиру кога је основан Савјет за координацију сигурносних служби. Хрватска извјештајна служба, као аутономно-централна спољна обавештајна агенција је реорганизована у Обавјештајну агенцију (ОА), а постојеће обавештајне и контраобавештајне установе Министарства одбране Републике Хрватске (СИС), Управа за извјештајно-аналитичке просудбе и Обавјештајна управа Главног стожера Оружаних снага су обједињене у јединствену Војно сигурносну агенцију (ВСА).

Према томе, обавештајно-безбедносне институције Републике Хрватске до средине 2006. године биле су:

8) *VI* Управа Министарства вањских послова Републике Хрватске је основана Законом о иноземним пословима 1991. године и Законом о вањским пословима из 1996. године

1. Обавјештајна агенција Републике Хрватске (ОА);
2. Протубавјештајна агенција (ПОА);
3. Војносигурносна агенција (ВСА); и
4. Завод за информацијску сигурност и крипто-заштитну технологију.

Обавјештајна агенција (ОА) је аутономно-централна спољна обавештајна служба Републике Хрватске. Као наследница ХИС, Агенција такође није имала полицијска овлашћења, а њена унутрашња организација у многоме је подсећала на ХИС. Централна служба се налазила у Загребу, а остали организациони делови су легендарани и лоцирани у иностранству. Службом су руководили равнатељ и његов заменик, док су нижим организационим јединицама руководили помоћници и начелници.

Поред обавештајних послова оперативне природе, Агенција је била задужена и за израду и уступање стратешких обавештајних докумената (анализа, процена, пресека и прогноза) о дешавањима у иностранству која могу имати и имају везу са националном безбедношћу Републике Хрватске. То се посебно односи на међународни тероризам, пролиферацију оружја за масовно уништење, као и транснационални организовани криминал, како у непосредном окружењу тако и на глобалном плану. У обављању послова за Протубавјештајну агенцију (ПОА) и Војну сигурносну агенцију (ВСА), Агенција је могла, у споразуму с њима, користити њихове службене просторије. Агенција је била задужена и за контраобавештајну заштиту и безбедност држављана и институција Републике Хрватске у иностранству, у ком циљу је сарађивала с одговарајућим службама Министарства спољних послова.

Протубавјештајна агенција (ПОА), наследница Службе за заштиту уставног поретка, основана је Законом о сигурносним службама Републике Хрватске као класична територијална контраобавештајна служба, за свој рад непосредно одговорна Влади Републике Хрватске и премијеру. Задужена је за прикупљање, анализу, обраду и процену података о деловању страних обавештајних служби, као и о деловању појединаца, група и организација на територији Републике Хрватске која су усмерена против националне безбедности Хрватске. Спроводи контраобавештајну заштиту и штити личности, објекте и просторе одређене одлуком Владе и

обавља друге послове у вези обезбеђења важнијих скупова и састанака на захтев Владе Републике Хрватске.

Руководни врх службе чинили су равнатељ и његов заменик, као и помоћници и начелници који руководе појединим организационим деловима службе. Равнатељ и његовог заменик се именују и разрешавају решењем које заједно потписују председник и премијер Републике Хрватске, на основу мишљења Одбора Хрватског сабора за унутрашњу политику. Унутрашња организација службе је наслеђена од Службе за заштиту уставног поретка. Унутар Агенције је деловао и *Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација*, који врши техничку координацију с телекомуникационим операторима у Републици Хрватској, надзире организацију информационе безбедности у органима државне власти, усмерава реализацију мера из подручја информационе безбедности и криптозаштите органа државне власти.

У реализацији законом утврђеног делокруга рада, Агенција је примењивала све савремене методе рада обавештајних служби, од агентурног, преко техничког, до метода сарадње. У обављању послова из области контраобавештајне заштите, била је овлашћена да израђује безбедносне процене о могућој угрожености штићених лица и објеката; обавља безбедносне провере лица која имају приступ штићеним особама, објектима и просторима; примењује мере противприслушне заштите у објектима и просторима; и учествује у планирању, реализацији и надзору техничких и физичких мера безбедности. О прикупљеним подацима је водила различите збирке и регистре и друге евиденције.

Поред контраобавештајне заштите израђивала је безбедносне провере лица којима се поверавају тајни подаци и предмети од посебног интереса и лица које могу имати приступ таквим подацима и предметима. Такође, израђивала је и безбедносне провере за руководиоце и запослене у безбедносним службама, Уреду Вијећа за националну сигурност, као и друге особе за које је то одређено одредбама Закона. Безбедносне провере су вршене и за друга лица која се именују на послове у државној управи од посебног значаја за националну безбедност. Провере су се вршиле и за особе које се примају у хрватско држављанство, странце који бораве у Хрватској чији је боравак од значаја за безбедност државе, као и за друге ка-

тегорије лица (правна и физичка лица која имају склопљене уговоре о пружању одређених услуга служби и сл)⁹⁾

Војно-сигурносна агенција (ВСА) је организациона јединица Министарства одбране за планирање и пружање подршке Министарству одбране и оружаним снагама Републике Хрватске. Основана је Законом о сигурносним службама, којим су обједињене Сигурносно-информативна служба Министарства одбране (СИС) и Обавештајна служба Министарства одбране. У обављању обавештајних послова прикупља, анализира, обрађује и процењује податке о оружаним снагама и одбрамбеним системима других земаља, о спољним притисцима, о активностима у иностранству које су усмерене на угрожавање одбрамбене безбедности земље. У обављању контраобавештајних послова прикупља, анализира, обрађује и процењује обавештајне информације и друге податке о намерама, потенцијалима и плановима појединаца, група и организација у земљи којима је циљ угрожавање одбрамбене моћи државе, и предузима мере откривања, праћења и супротстављања овим активностима¹⁰⁾.

Све мере и радње које се тичу контраобавештајне заштите, Војно сигурносна агенција може примењивати према припадницима Министарства одбране и оружаних снага, као и грађанима запосленима у телима, службама или установама Министарства одбране и оружаних снага, само када је то у вези с обављањем њихових дужности или послова и само у просторима и објектима Министарства одбране и оружаних снага. Организациона структура Војно сигурносне агенције обухватала је и формацију *Обавештајна управа J-2* Главног стожера, која се бавила прикупљањем података за потребе оперативних јединица Хрватске војске. У свом саставу је имала начелника управе, одељење за планирање и прикупљање података, одељење за њихову анализу, одељење безбедности и логистику. Задачи су јој били: обавештајна и безбедносна подршка јединица, усмеравање и подршка извиђачких јединица, обука извиђачких јединица.

9) Савић А., Бајагић М., *Безбедност света од тајности до јавности*, ВШУП, Београд, 2005, стр. 359.

10) Према Закону из 2002. године, ВСА је у мирнодобским условима била ограничена само на обраду обавештајних података које је прикупила ОА, с тим што је у доба рата или непосредне ратне опасности могла и сама да прикупља обавештајна сазнања оперативним радом у иностранству. Пошто такво решење није у складу са НАТО-стандардима, ВСА је 2006. године темељно реформисана и преименована у ВСОА.

Стратегијско електронско извиђање у оквиру контраобавештајних активности и мера, посебно за потребе Обавјештајне агенције и Војно сигурносне агенције вршила је *Средишњица електроничког извиђања* Главног стожера оружаних снага.

Планове стратегијског електронског извиђања за потребе Обавјештајне Агенције и Војно сигурносне агенције утврђивао је *Савјет за координацију сигурносних служби* на предлог руководиоца тих служби. За извршење ових планова задужен је министар одбране. Министар одбране је такође дужан да у оквиру Главне инспекције одбране обезбеди спровођење надзора над законитошћу рада Средишњице електроничког извиђања. Извештаје Главне инспекције доставља одбору Сабора Републике Хрватске, надлежном за националну безбедност.

Завод за информацијску сигурност и крипто-заштитну технологију основан је као посебна безбедносна установа Владе Републике Хрватске. Задужен је за истраживање и развој протокола, опреме, средстава и технологије намењене за заштиту тајних података у информационим и телекомуникационим системима, као и информационих и телекомуникационих мрежа којима се тајни подаци размењују у систему националне безбедности Републике Хрватске. Функција Завода била је пружање подршке другим обавештајним и безбедносним установама, односно пружање услуга другим службама у области заштите тајности података. На челу Завода био је директор, који је био одговоран за извршавање свих функција Завода, а у сарадњи са Савјетом за координацију сигурносних служби бринуо је о заштити тајних података који се дају другим безбедносним установама.

НАТО И ЕУ КАО СУШТИНСКИ ПОКРЕТАЧИ И КОНТРОЛОРИ РЕФОРМЕ СЕКТОРА БЕЗБЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ ХРВАТскоЈ

Последњу реформу хрватског обавештајно-безбедносног система означило је усвајање Закона о сигурносно-обавештајном саставу Републике Хрватске, који је ступио на снагу 17. августа 2006. године. Тиме је прописана нова организација хрватских служби, пошто су се дотадашња Протубавјештајна агенција (ПОА) и Обавјештајна агенција (ОА) спојиле у једну службу са називом: *Сигу-*

*росно–обавјештајна агенција (СОА), док је Војно-сигурозна агенција (ВСА) реформисана у Војну сигуротно-обавјештајну агенцију (ВСОА). Циљ нових законских решења је редуковање система обавештајне заједнице, давање већих овлашћења службама безбедности и увођење новог система контроле служби безбедности. У том смислу, вршење надзора над службама поверено је Хрватском сабору, посредством његовог *Одбора за националну сигурност*, а јавна контрола рада служби *Вијећу за грађански надзор сигуротно – обавјештајних агенција*.*

Према овом закону, сарадња председника Републике¹¹⁾ и председника Владе у усмеравању рада нових агенција остварује се преко Вијећа за националну сигурност. За оперативно усклађивање рада тих служби надлежан је Савјет за координацију сигуротно – обавјештајних агенција. Према томе, обавештајну заједницу Републике Хрватске у складу са актуелним Законом, чине само две безбедносно-обавештајне агенције и то: Сигуротно-обавјештајна агенција и Војно сигуротно-обавјештајна агенција, које покривају комплетно цивилно и војно подручје безбедносног и обавештајног рада у земљи и иностранству. Поменуте агенције немају егzekутивна (репресивна) овлашћења. Њихов рад састоји се у посебним облицима прикупљања тајних и јавних података од значаја за националну безбедност у цивилној и војној сфери, обради и анализи тих података и пружању информацијске подршке доносиоцима политичких одлука и државним телима која примењују законе у подручјима која су од интереса и значаја за националну безбедност.

Ради остваривања координације и сарадње Председника и Владе Републике Хрватске у усмеравању рада обавештајних и безбедносних служби, основано је Вијеће за националну сигурност, а ради оперативног усклађивања рада ових служби основан је Савјет за координацију сигуротно-обавештајних агенција. Такође су основани Завод за сигурност информацијских сустава, Оператив-

11) Република Хрватска је унитарна држава, чије је политичко уређење комбинација председничког система и парламентарне демократије. Шеф државе је председник Републике који, поред репрезентативних функција, има и одређене ингеренције у области одбране и безбедности, а у његовој надлежности је и именоване мандатара за састав Владе.

но-технички центар за надзор телекомуникација и Уред Вијећа за националну сигурност¹²⁾.

Поред тога, ради остваривања цивилног надзора над радом обавештајних и безбедносних служби основано је Вијеће за грађански надзор сигурносно-обавештајних агенција. Најзад, парламентарни надзор над обавештајним и безбедносним службама врши Хрватски сабор, и то непосредно и путем посебног Одбора надлежног за националну безбедност.

Вијеће за националну сигурност је тело задужено за стратегијску међуресорску координацију обавештајног рада, а чине га Председник Републике, председник Владе, члан Владе задужен за националну сигурност, министри одбране, унутрашњих послова, иностраних послова, правосуђа и начелник Главног стожера Оружаних снага Републике Хрватске. Функције овог тела су:

- Утврђивање предлога средстава за рад обавештајних и безбедносних служби која се обезбеђују у буџету;
- Разматрање и процена обавештајних и безбедносних претњи и ризика, као и доношење смернице и закључака о начинима заштите и остваривања интереса националне безбедности;
- Разматрање питања из делокруга рада обавештајних и безбедносних служби и начини остваривања сарадње Председника Републике и Владе у усмеравању рада тих служби;
- Утврђивање програмских оријентација за рад служби, те других одлука највиших органа државне власти којима се усмерава рад обавештајних и безбедносних служби;
- Утврђивање мера које предузимају Председник Републике и Влада у вези са резултатима надзора над радом обавештајних и безбедносних служби;
- Разматрање осталих питања у вези с радом и управљањем над обавештајним и безбедносним службама.¹³⁾

Законом о сигурносно-обавештајном саставу такође је предвиђено да у раду Вијећа за националну сигурност учествује председник Хрватског сабора, као и да седницама овог тела председава

12) *Уред Вијећа за националну сигурност* формиран је с циљем обављања стручних и административних послова за оба новоформирана тела, као и за обављање других стручних послова из домена надзора над радом обавештајних и безбедносних служби (нпр. контролу законитости рада, увид у коришћење средстава, надзор над сарадњом између појединих служби и сарадње са одговарајућим службама других земаља и сл.).

13) Детаљније видети: Милошевић М., Срећковић З., *Безбедносне службе света*, Војноиздавачки завод, Београд, 2010, стр. 493-501.

Председник Републике, а да конкретне одлуке супотписују Председник Републике и председник Владе. У доба ратног стања и „стања непосредне угрожености опстојности, неовисности, јединствености и територијалне цјеловитости Републике Хрватске“, у раду Вијећа за националну сигурност учествују председник парламентарног одбора надлежног за националну сигурност, министар финансија и министар привреде. Најзад, у ситуацијама када ово Вијеће расправља о стању националне безбедности у држави, односно када расправља о предлогу Стратегије националне сигурности, као и у другим случајевима од посебног значаја, у његовом раду могу, по позиву, учествовати и друга лица.¹⁴⁾

Уред Вијећа за националну сигурност формиран је с циљем обављања стручних и административних послова за оба новоформирана тела, као и за обављање других стручних послова из домена надзора над радом обавештајних и безбедносних служби (нпр. контролу законитости рада, увид у коришћење средстава, надзор над сарадњом између појединих служби и сарадње са одговарајућим службама других земаља и сл.).

Савјет за координацију сигурносно-обавештајних агенција је тело задужено за оперативну координацију обавештајних и безбедносних служби, али и за припремање материјала који се разматрају на седницама Вијећа за националну сигурност. Сачињавају га члан Владе задужен за националну сигурност, као заменик председника Савјета, саветник Председника Републике за националну сигурност, као потпредседник Савјета, равнатељ сигурносних служби и предстојник Уреда Вијећа за националну сигурност. Седнице Савјета сазива и питања, о којима ће се расправљати и одлучивати одређује председник Савјета. У раду Савјета за координацију сигурносних служби могу, по позиву председника Савјета, учествовати и друга лица.

Сигурносно-обавештајна агенција представља аутономну обавештајно безбедносну службу чија је надлежност: загранично деловање на прикупљању, анализирању и процењивању података политичког, економског, војног и безбедносног карактера; супростављање тероризму и другим облицима организованог насиља; прикупљање, анализирање и процена података о деловању страних обавештајних служби према Републици Хрватској; праћење дело-

14) *Ibid.*

вања појединих лица, група и организација на територији Хрватске која су усмерена против националне безбедности; сузбијање организованог и економског криминала; учешће у контраобавештајној заштити и обезбеђењу штићених лица, објеката и простора, као и важнијих скупова и састанака на захтев Владе Републике Хрватске. Према томе, Сигурносно обавјештајна агенција је у свему преузела функције досадашњих Протубавјештајне агенције и Обавјештајне агенције.

Војна сигурносно-обавјештајна агенција представља посебну организациону јединицу Министарства одбране за планирање и спровођење подршке том Министарству и Оружаним снагама, у циљу одбране постојања, суверености, независности и територијалне целовитости Републике Хрватске. Војна сигурносно -обавјештајна агенција је надлежна за прикупљање података у иностранству о војскама и одбрамбеним системима других земаља и спољним притисцима који могу имати утицај на одбрамбену сигурност, односно о активностима у иностранству које су усмерене на угрожавање спољне безбедности земље. Унутар земље ВСОА такође прикупља и анализира податке о активностима усмереним на угрожавање одбрамбене моћи државе. Према томе, Војна сигурносно-обавештајна агенција је задржала надлежности Војно сигурносне агенција, али јој је делокруг рада проширен и на деловање у иностранству, у складу са НАТО стандардима.¹⁵⁾

Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација (ОТЦ), у складу са одредбама Законом о сигурносно-обавјештајном саставу из 2006. Године, обавља техничку координацију с телекомуникационим операторима у Републици Хрватској, надзире организацију безбедности информационих система у органима државне власти, усмерава спровођење мера „информацијске сигурности и крипто-заштите тјела државне власти“, али надзире и рад „даватеља телекомуникацијских услуга у оквиру састава сигурности Републике Хрватске“. Центар је задужен и за оперативно-техничку координацију тела која су овлашћена за примену мера тајног надзора телекомуникација (полиција, СОА; ВСОА).

15) *Обавештајна управа Ј – 2*, служба у саставу ВСОА, али смештена у Главни стојер Оружаних снага, са задатком прикупљања података за потребе оперативних јединица војске (групно извиђање).

Miodrag Lemajić

**INTELLIGENCE AND SECURITY SERVICES
OF THE REPUBLIC OF CROATIA
- CONTROLE MECHANISMS -**

Summary

Subjects of this analysis are types, forms and mechanisms of institutional control and supervision of intelligence and security services of the Republic of Croatia, which in the period from 1991. until 2011. were developed in the same plan with the enhancement of the organization and scope of work of intelligence and security institutions in Croatia. This analysis includes intelligence and security services in Croatia since Croatian Democratic Community came to power in former Socialist Republic of Croatia in spring 1990. i.e. unilateral declaration of independence of Republic of Croatia in 1991. and breakdown of former Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Crucial year for final part of the analysis is the entry of Republic of Croatia into NATO in April 2008, i.e. the homogenization of the security and intelligence community settings with the standards of the North Atlantic pact. It may be noted that the main feature of the reforms that took place in the last two decades is preparation of Croatia for NATO membership and EU integration process (conditioning) and that, at the same time, these organizations essentially triggers security sector reform. During this period, the Croatian intelligence security services went through several stages (1991, 1993, 1995, 1997, 2002, 2006) during which several times rebuilt and reconstructed. Parallel with the reforms, which were, by policy decisions of governing the establishment of the Republic of Croatia, carried out over the security intelligence community, have gradually developed political and civil control, as well as professional coordination of the community. The development of this sub-sector, was more and more determined by the approach of European integration and Euro-Atlantic standards. Therefore, adequate attention is focused on understanding, the current lines of development, as well as contemporary experiences of the Republic of Croatia in the organization and operation of intelligence and security institutions as the basis for its intelligence community and the national security system as a whole.

Key words: Republic of Croatia, political system, intelligence and security community, institutional control, development directions

ЛИТЕРАТУРА

- Anžič A., „Varnostne službe Republike Hrvaške in problem parlamentarne nadzora nad njimi“, *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav*, no. 8 /1995, pp. 99–114.
- Бајагић М., *Шпијунажа у XXI веку: савремени обавештајно-безбедносни системи*, Book&Marso, Београд 2008.
- Теранић П., *Ко контролише обавештајне службе*, Бесједа, Бања Лука 2008.
- Edmunds T., *Security sector reform in transforming societies: Croatia, Serbia and Montenegro*, Manchester University Press, Manchester 2007.
- Fogel, D., *Policing in Central and Eastern Europe*, European Institut for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Helsinki 1994.
- Gause K., „Croatia Resaffles Command“, in: *Jane's Intelligence Review*, No 8/1996.
- Гризолд А., Тагаловић С., Цвртила В., *Сувремени системи националне сигурности*, Факултет политичких знаности, Загреб, 1999.
- Коточевски, М., *Современи разузнавачки служби*, Македонска цивилизација, Скопје 2002.
- Маслеша Р., *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2003.
- Миливојевић М., „Croatia's Intelligence Services“, in: *Jane's Intelligence Review*, No. 9/1994.
- Милошевић М.; Срећковић З., *Безбедносне службе света*, Војноиздавачки завод, Београд, 2010.
- Roderickde N., „Croatian Intelligence under the Spotlight“, in: *Jane's Defense Weekly*, No. 4/1996.
- *Parliamentary oversight of intelligence services: the need for efficient and legitimate intelligence*, DCAF, Geneva, 2002.
- Савић А.; Бајагић М., *Безбедност света од тајности до јавности*, ВШУП, Београд 2005.
- Stopar M., „Pristojnosti in organiziranost obveščevalno-varnostnih služb na obrambnom področju: Primerjava ureditev v Republiki Hrvaški, Republiki Madžarski in Republiki Sloveniji“, *Dnevi varstoslovja*, Visoka policijsko-varnostna šola, 2003.
- Tudman M., "The First Five Years of the Croatian Intelligence Service: 1993-1998", in: *National security and the future*, No 1/2000.
- Жунец О.; Домишљановић Д., *Обавештајно-сигурносне службе Републике Хрватске*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2000.

Resume

Intelligence Community of the Republic of Croatia was reconstructed several times after the proclamation of in-

dependence. Until 2001, it was consisted of: National Security Office, Croatian Intelligence Service, National Service for Electronic Monitoring, Security Information Service– SIS, Intelligence-Analytical Judgments Department of the Ministry of Defense; Military Intelligence Service (Directorate of Intelligence Affairs of the Croatian Army Headquarters, i.e. Division V of the Ministry of Defense); Service for the Protection of the Constitutional Order of the Ministry of Interior, and Division VII of the Ministry of Foreign Affairs.

In that period, intelligence community was politically managed by the Council for defense and national security, presided by the President of the Republic, and control of legality of all its services was performed by the Parliament Committee for Internal Affairs and National Security. However, it was considered that there was no true constitutional control over the Croatian Intelligence Community; therefore it acted in many elements as the political police force in the most negative sense of that term.

Complete reform of the intelligence community was conducted simultaneously with adoption of National Security Strategy and the Law on Intelligence Services in March 2002. With these enactments new intelligence and security institutions were formed, as well as coordination bodies and parliamentary supervision. Intelligence and security agencies up to that date, seized to exist. Until new reforms in 2006, the Intelligence Community was consisted of: Counter-Intelligence Agency (POA), Intelligence Agency (OA), Military Security Agency (VSA), Directorate of Intelligence Affairs (J-2) of the Croatian Army Headquarters, and National Service for Electronic Monitoring of the Croatian Army Headquarters.

In order to accomplish coordination and cooperation of the President and the Government of the Republic of Croatia in governing the work of intelligence and security agencies, Council for National Security was formed in that period. Also, Council for coordination of security agencies and Office of the Council for National Security were formed in order to synchronize the work of these agencies and perform expert and administration duties for the newly formed bodies. According to the new law, Parliamentary supervision over the intelligence and security agencies was done by the Croatian Parliament, both directly and through the Committee for Internal Affairs and National Security. In order to have civil supervision over the work of intelligence and security agencies, Council for supervision of security agencies was formed.

The Law on Security-Intelligence System of the Republic of Croatia, which entered into force on 17th August 2006, prescribed new organization of Croatian security and intelligence agencies. According to provisions of that Law Counter-Intelligence Agency (POA) and Intelligence Agency (OA), merged into one agency called Security-Intelligence Agency– SOA. The purpose of the changes in the new Law was to reduce intelligence community system, give more competencies to security agencies and introduce new system of control over the security agencies. Timely harmonization with NATO standards showed as effective, especially having in mind that soon after that (in April 2008) Croatia joined NATO.

According to the current Law on Security-Intelligence System of the Republic of Croatia, coordination of the President and the Government of the Republic of Croatia in governing the work of intelligence and security agencies is accomplished through Council for National Security. The President of the Republic, the Prime Minister, ministers of defense, justice, internal and foreign affairs, member of the Government in charge of national security issues, National Security Advisor to the President, Heads of SOA and VSOA, Croatian Army Headquarters Commander and Croatian Parliament President participate in the work of Council sessions. Office of the Council for National Security is responsible for operational harmonization of the work of these agencies.

At the very end, it should be emphasized that in the period between 2006 and 2011, supervision over the secret services was delegated to the Croatian Parliament, through its Committee for Internal Affairs and National Security, civil supervision over the work of intelligence and security agencies was delegated to the Council for supervision of security agencies.

Овај рад је примљен 13. априла 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.

